

ความเชื่อ พิธีกรรม และบทบาทของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี
BELIEFS, RITUALS, AND THE ROLES OF THE ORIGINAL CITY PILLAR SHRINE IN PAK KLONG OM,
NONTHABURI PROVINCE

สรารุทธิ เขียวพุกษ์¹

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Sarawoot Khawperk^{1*}

Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat university

E-mail: 6003032403rumail@gmail.com

Received: 11-09-67 Revised: 17-10-67 Accepted: 26-12-67

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี 2) วิเคราะห์ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี 3) วิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏภายในศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี และ 4) วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและใช้วิธีเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างวิจัย คือ กลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี และนักท่องเที่ยวและผู้เลื่อมใสศรัทธา จำนวน 50 คน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วนำเสนอผลการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี เป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อเป็นศาลประจำเมือง ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยผสมผสานทั้งวัฒนธรรมไทย จีน และศาสนาพราหมณ์ฮินดูเข้าด้วยกัน 2) ความเชื่อต่อเจ้าพ่อศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม มี 7 ประการ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ โชคลาภ การขอบุตร การงาน การศึกษา ความปลอดภัยและความรัก ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันและผู้ที่มีความศรัทธาต่อเจ้าพ่อศาลหลักเมืองเดิมนั้นยังได้เข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ในรอบปีของเจ้าพ่อศาลหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม ซึ่งมี 4 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีกรรมในเทศกาลตรุษจีน เทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลกินเจ และประเพณีงานสมโภชศาลเจ้าพ่อหลักเมือง 3) สัญลักษณ์ของเครื่องสังเวทและเครื่องบวงสรวงภายในศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อมสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อที่หลากหลาย โดยวัตถุเหล่านี้ทำหน้าที่แทนความหมายทางจิตวิญญาณและทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้ศรัทธากับระบบความเชื่อที่ศาลเจ้าถือปฏิบัติ และ 4) จากความเชื่อและพิธีกรรมสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม คือ บทบาทด้านจิตใจและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจสำหรับผู้ศรัทธา ทำให้เกิดความสุขสบายใจ ความมุ่งมั่นและมีกำลังใจในการต่อสู้กับชีวิต บทบาทด้านการตอบสนองช่วยเหลือสังคม โดยเป็นศูนย์รวมใจสร้างความสามัคคีทั้งภายในและภายนอกชุมชนนำไปสู่การแบ่งปันและสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อสังคม บทบาทด้านเศรษฐกิจ ผู้คนที่มาสักการะจะช่วยสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน อีกทั้ง ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมอีกด้วย และบทบาทด้านวัฒนธรรม คือ ศาลหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม เป็นแหล่งที่มีการสืบทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมจีน เพราะชาวบ้านในชุมชนและบริเวณโดยรอบศาลเจ้า รวมถึงผู้ศรัทธายังคงมีการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ให้คงอยู่ในปัจจุบัน และการมีอยู่ของศาลเจ้ายังก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับจีนได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: ความเชื่อ พิธีกรรม สัญลักษณ์ในพิธีกรรม บทบาทของศาลเจ้า

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ABSTRACT

This research article aims to: 1) study the history and significance of the original City Pillar Shrine at Pak Khlong Om, Nonthaburi Province; 2) analyze the beliefs, traditions, and rituals associated with the Original City Pillar Shrine at Pak Khlong Om, Nonthaburi Province; 3) examine the symbols found within the Original City Pillar Shrine at Pak Khlong Om, Nonthaburi Province; and 4) explore the roles and functions of the Original City Pillar Shrine at Pak Khlong Om, Nonthaburi Province. This qualitative research collected data from documents and conducted fieldwork through in-depth interviews with a sample of 50 individuals involved with the shrine, including tourists and devotees. Non-participant observation was also employed. The collected data were analyzed, and the findings were presented through descriptive analysis.

The research findings revealed that: 1) The original City Pillar Shrine at Pak Khlong Om, Nonthaburi Province, has been an important religious and cultural site since the Ayutthaya period, serving as a city shrine. It integrates Thai, Chinese, and Hindu-Brahmin cultural elements. 2) Seven core beliefs are associated with the Original City Pillar Shrine at Pak Khlong Om, encompassing health, fortune, fertility, career, education, safety, and love. These beliefs remain influential today, with adherents participating in four key annual rituals: the Chinese New Year, the Moon Festival, the Vegetarian Festival, and the City Pillar Shrine celebration. 3) The symbols associated with the offerings and sacrifices in the Original City Pillar Shrine at Pak Khlong Om, reflect a diverse set of beliefs, serving as spiritual representations that connect devotees to the belief system practiced by the shrine, and 4) the beliefs and rituals reflect the significant roles of the Original City Pillar Shrine at Pak Khlong Om, including psychological and social roles. The shrine serves as a spiritual anchor, providing comfort, determination, and motivation to its devotees, helping them persevere through life. Socially, the shrine fosters unity within and outside the community, leading to generosity and the strengthening of social relationships. Economically, visitors who come to pay their respects contribute to the local economy, and the shrine also promotes cultural tourism. Culturally, the Original City Pillar Shrine at Pak Khlong Om plays a role in preserving and transmitting on Chinese culture, as the local community and devotees continue to practice these beliefs and rituals. Additionally, the existence of the shrine has facilitated a harmonious blending of Thai and Chinese cultures.

Keywords: Beliefs, Rituals, Symbols Appearing in Rituals, Roles of Shrines

บทนำ

ความเชื่อ คือ การยอมรับต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่อาจส่งผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมยอมรับและให้ความเคารพกับสิ่งเหล่านี้ นำไปสู่การสร้างพิธีกรรมซึ่งเป็นการแสดงออกตามความเชื่อของมนุษย์ ผู้ที่มีความเชื่อในสิ่งใดมักจะจัดพิธีกรรมเพื่อขอพรหรือเพื่อบูชาจากสิ่งนั้น ความเชื่อและพิธีกรรมจึงมีความเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด ดังที่ Kaewthep, K. (2017: 220-230) กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมเป็นผลจากความเชื่อทางศาสนาและประเพณี ซึ่งมีบทบาทสำคัญในชีวิตมนุษย์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมเหล่านี้มีหลายประเภท เช่น พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ฤดูกาล เทศกาล และวันสำคัญต่าง ๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทพเจ้า พระเจ้า หรือสิ่งที่เราเคารพบูชา องค์ประกอบในพิธีกรรมต้องสอดคล้องกับต้นแบบอย่างเคร่งครัด เนื่องจากพิธีกรรมเป็นสื่อที่มีความเข้มงวดและเป็นทางการ การสื่อสารในพิธีกรรมจึงต้องปฏิบัติตามแบบแผนที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน

ศาลเจ้าเงินเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สะท้อนความเชื่อและวัฒนธรรมชาวจีน ผ่านงานสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ โดยมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางของพิธีกรรมและการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้าในจังหวัดนนทบุรี ไม่เพียงเป็นสถานที่บูชา แต่ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนชาวจีนและคนไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี มีประวัติศาสตร์ยาวนานเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีอายุประมาณ 359 ปี โดยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้มีการสร้างป้อมปราการและศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเพื่อตั้งรับข้าศึก และอัญเชิญเทพดา 5 องค์ มาสถิตที่ศาลเพื่อปกป้องบ้านเมือง ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองจึงเป็นศูนย์รวมใจของชาวไทยและชาวจีนในพื้นที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อมได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนอย่างชัดเจน ทั้งในด้านสถาปัตยกรรมและพิธีกรรม โดยเป็นสัญลักษณ์ของการผสมผสานวัฒนธรรมไทยและจีน ดังที่ Nilsanguandecha, J. (2018: introduction) กล่าวว่า ศาลเจ้ามีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของคนในชุมชน เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในพื้นที่ ส่งผลเชิงบวกต่อวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีน ทำให้ศาลเจ้าเข้ามามีบทบาทสำคัญในสังคมไทยมากขึ้น ศาลเจ้าทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางความศรัทธาและสถานที่ประกอบพิธีกรรมของชุมชน สร้างความผูกพันในสังคม และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน นอกจากนี้ยังสืบทอดคุณธรรม จริยธรรม และเป็นแหล่งความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน และดังเช่น Achirach Chaiyapodpanich. (2018: pp. 3-5) กล่าวว่า ศาลเจ้าเงินเป็นสิ่งที่ปรากฏอย่างต่อเนื่องในชุมชนชาวจีน สืบเนื่องมาจากความเชื่อของชาวจีนที่อพยพไปยังดินแดนต่าง ๆ โดยหวังว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะปกป้องคุ้มครองตนในที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ และยังคงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นจีนตามวัฒนธรรมและความเชื่อของตน

จากข้อมูลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชนชาวนนทบุรีและสังคมไทย เนื่องจากสะท้อนถึงความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างวัฒนธรรมไทยและจีน การศึกษาความเชื่อ พิธีกรรม สัญลักษณ์และบทบาทของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมไม่เพียงแต่สะท้อนให้เห็นถึงความ เป็นมาของชาวจีนที่เข้ามาในประเทศไทย แต่ยังช่วยให้เข้าใจประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม จากความน่าสนใจของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมที่ปากคลองอ้อม ซึ่งเชื่อมโยงกับความเป็นคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดนนทบุรี แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาความเชื่อ พิธีกรรม สัญลักษณ์และบทบาทของศาลเจ้าดังกล่าวในบริบทของการธำรงอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น การศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อ

พิธีกรรม และบทบาทของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี จะมีบทบาทสำคัญในการเข้าใจ และอนุรักษ์อัตลักษณ์ของชุมชนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดนนทบุรี พร้อมทั้งช่วยให้การธำรงรักษาและเผยแพร่ วัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่นี้มีความสมบูรณ์และยั่งยืนสืบไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ 3 ประการ คือ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและ พิธีกรรม แนวคิดเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรม และแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม

Sakunasin, L. (2013 : 1) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึง ความคิด การยอมรับ หรือพฤติกรรมที่มนุษย์ แสดงออกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายสิ่งหลายอย่าง ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากความไม่รู้ ความไม่เข้าใจ ความ หวาดกลัว หรือสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลได้ มนุษย์มีความเชื่อว่ามีสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์สามารถ บันดาลเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะเรื่องผี เรื่องวิญญาณ จึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่มนุษย์ต่อไป เพราะเมื่อถึงจุด หนึ่งซึ่งความคิดทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบข้อสงสัยของมนุษย์ได้ เราก็จำเป็นต้องพึ่งพาระบบความเชื่อ จึง พยายามหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดผลดีและสร้างกำลังใจในการดำเนินชีวิต ความเชื่อในเรื่องนี้จึงกลายเป็นกลไก ควบคุมสังคมที่สำคัญ นอกจากนี้ ความเชื่อยังหมายถึงสิ่งที่มนุษย์ยอมรับนับถือและปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งสิ่งที่ยึดถือ อาจเกิดจากความรู้สึกส่วนตัว หรืออาจเกิดจากการไตร่ตรองด้วยเหตุผลหรือไม่ก็ได้ Suthamdee, A., 2015 : 142) ส่วน Plengprachaya, W. (2017 : introduction) กล่าวว่า ความเชื่อถือเป็นองค์ประกอบสำคัญทางวัฒนธรรมของ มนุษย์ โดยมนุษย์มักยอมรับสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นความจริงโดยปราศจากการพิสูจน์ตามหลักเหตุผลหรือวิทยาศาสตร์ แต่ เชื่อว่าสิ่งนั้นมีอำนาจสามารถบันดาลทุกข์สุขในชีวิตได้ ความเชื่อและพิธีกรรมไม่เพียงเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญา ท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน แต่ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ได้รับการถ่ายทอดและเรียนรู้ต่อเนื่องกันมา ซึ่งมีบทบาท ในการพัฒนาสังคมและชุมชนให้มีความเข้มแข็งและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ดังนั้น ความเชื่อและพิธีกรรม ไม่ใช่เรื่องงมงายหรือปราศจากสาระ หากแต่เป็นระบบคุณค่าที่มีความสำคัญทางสังคมในชุมชน

2. แนวคิดเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรม

การสร้างสัญลักษณ์ความเชื่อที่ในพิธีกรรมนี้มีแนวคิดที่สอดคล้องกับคำอธิบายสัญลักษณ์ในพิธีกรรมของ (Clifford Geertz, 2000: 89) ซึ่งเสนอว่า แนวคิดวัฒนธรรมบ่งชี้ถึงรูปแบบของความหมาย (Pattern and Meaning) ที่ได้รับสืบทอดกันมาในฐานะรูปของสัญลักษณ์ เป็นระบบของแนวคิดที่ได้รับสืบทอดกันมา (inherited conceptions) และแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ ซึ่งผู้คนใช้ในการติดต่อสื่อสาร เก็บรักษาไว้ และพัฒนา เพื่อสร้างเสริมความรู้ เกี่ยวกับชีวิตและทัศนะที่มีต่อชีวิต ดังนั้นสื่อความคิดและความเชื่อต่าง ๆ จึงได้ถูกพัฒนาผ่านสัญลักษณ์ในพิธีกรรมที่ สะท้อนความเชื่อและความหมายทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา

3. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่

William Bascom นักคติชนวิทยา ได้นำบทความเรื่อง “Myth in Primitive Psychology” ของ (Bronislaw Malinowski) มาวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงสร้างสรรค์ไว้ในบทความเรื่อง “Four Function of Folklore” และได้ใช้ข้อมูลอื่น ๆ คือ ภาษิต ปริศนา เพลงพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้านมาขยายแนวคิดด้านบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจนขึ้น ครอบคลุม กล่าวถึงบริบททางสังคม และบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคมไว้อย่างละเอียด โดยยกตัวอย่างจากคติชน

รูปแบบต่าง ๆ และสรุปบทบาทสำคัญไว้ 4 ประการ ประการแรก ให้ความสำคัญเพิลิตเพิลิน ซึ่งอาจแยกแยะลงไปได้อีกว่าเป็นความเพิลิตเพิลินจากความสนุกสนานหรือจินตนาการที่โลดโผน หรือการใช้เป็นกลไกทางจิตหลักหนีจากความจริง ข้อสรุปประการหลังแสดงให้เห็นว่า คติชนได้ทำหน้าที่เป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของมนุษย์ ประการที่สอง ยืนยันความสำคัญของพิธีกรรมที่เติมเต็มวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์ ประการที่สาม ให้การศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกลมกล่อมและขัดเกลาทางสังคม และประการสุดท้าย รักษาปัทสถานทางสังคม บาสคอม สรุปไว้ในตอนท้ายว่า เราสามารถแยกย่อยบทบาทลงได้อีกหรือรวมเป็นบทบาทเดียวคือ บทบาทในการรักษาเสถียรภาพทางวัฒนธรรม (maintain the stability of culture) Sujjaya, S. (Editor), 2006 : 2-3)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี
3. เพื่อวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏภายในศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี
4. เพื่อวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเฉพาะศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี โดยกำหนดขอบเขตของการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาวิจัยประวัติความเป็นมาและความสำคัญ ความเชื่อ พิธีกรรม สัญลักษณ์ที่ปรากฏภายในศาลและบทบาทของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี ตั้งอยู่ที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณปากคลองอ้อม หมู่ที่ 3 ตำบลบางศรีเมือง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี

2. ประชากรวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี และผู้มีความเชื่อความศรัทธาที่เข้ามากราบไหว้ขอพร ได้แก่ เจ้าหน้าที่ประจำศาลเจ้า ผู้ดูแลผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้ประกอบการธุรกิจบริเวณศาลเจ้าและชุมชน นักท่องเที่ยวและผู้เลื่อมใสศรัทธา

3. กลุ่มตัวอย่างวิจัย

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี และนักท่องเที่ยวและผู้เลื่อมใสศรัทธา ผู้วิจัยได้ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง 50 คน ประกอบด้วย 1. เจ้าหน้าที่ประจำศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม จำนวน 5 คน 2. ผู้ดูแลศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จำนวน 3 คน 3. ผู้ประกอบพิธีกรรมศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จำนวน 3 คน

4. ผู้ประกอบการธุรกิจบริเวณศาลเจ้าและชุมชน จำนวน 4 คน 5. ผู้รู้ในท้องถิ่น/ประชาชน (Key informant) ที่อาศัยในพื้นที่ละแวกศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จำนวน 5 คน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวผู้วิจัยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) และ 6. นักท่องเที่ยวและผู้เลื่อมใสศรัทธาจำนวน 30 คน ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling)

4. ระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูล ใช้ระยะเวลา 1 ปี ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.2566 - กันยายน พ.ศ.2567 ตั้งแต่เริ่มศึกษาเก็บข้อมูลจนถึงลงพื้นที่เก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปผลการวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ทราบและเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี
2. ทำให้ทราบและเข้าใจเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี
3. ทำให้ทราบและเข้าใจถึงบทบาทของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี
4. ทำให้ได้แนวทางเกี่ยวกับวัฒนธรรมความเชื่อและพิธีกรรมของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี เพื่อรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมความเชื่อและพิธีกรรมจีนของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี สู่รุ่นต่อไป

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) แล้วนำเสนอข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยและมีระเบียบวิธีการ ดังต่อไปนี้

1. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 1.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี จากแหล่งข้อมูลและเอกสารต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง เช่น เอกสารประวัติศาสตร์ เอกสารท้องถิ่น
 - 1.2 รวบรวมและศึกษาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมจากแหล่งข้อมูลและเอกสารต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจพื้นฐานทางความเชื่อและการปฏิบัติพิธีกรรมที่เชื่อมโยงกับศาลเจ้าและชุมชน
 - 1.3 รวบรวมและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์ความหมายและบทบาทของสัญลักษณ์ในพิธีกรรมที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี
 - 1.4 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ความเชื่อ พิธีกรรม การตีความสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรม และบทบาทหน้าที่ของศาลเจ้า ตลอดจนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรม รวมถึงสัญลักษณ์ในพิธีกรรม เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี

2. วิธีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) เพื่อศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา ความเชื่อ พิธีกรรม สัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรม และบทบาทของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้สืบค้นข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต วิทยุทัศน์ และการลงพื้นที่สำรวจ พร้อมทั้งดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างวิจัย จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษายเป็นระบบ ดังนี้

2.1 ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

2.1.1 ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกลุ่มตัวอย่างวิจัย คือ กลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี และนักท่องเที่ยวและผู้เลื่อมใสศรัทธา รวมจำนวน 50 คน โดยได้ดำเนินการบันทึกเสียงและจดบันทึกข้อมูลในระหว่างการสัมภาษณ์ทุกครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและถูกต้องสำหรับการวิเคราะห์

2.1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสังเกต (Observation) ดำเนินการทั้งในรูปแบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) โดยผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตหลักฐานและปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรม สัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรม รวมถึงบทบาทของศาลเจ้า อาทิ สถานที่ประกอบพิธีกรรม พิธีกรรม ของเช่นไหว้ องค์เทพและวัตถุมงคลต่าง ๆ

2.2 สังเคราะห์ผลการวิจัยโดยใช้วิธีวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) และการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analytics) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา ความเชื่อ พิธีกรรม สัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรม รวมถึงบทบาทของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี เพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์และตีความข้อมูลในงานวิจัย

3. วิธีการนำเสนอผลการวิจัย

3.1 การสรุปผลและการอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้ได้ดำเนินการโดยใช้วิธีวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) และการใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analytics)

3.2 นำเสนอข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความเชื่อ พิธีกรรม และบทบาทศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังผลการวิจัยต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี

จากการลงพื้นที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยพบข้อมูลหลักฐานที่ปรากฏบนแผ่นหินอ่อน บริเวณด้านหน้าของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี ข้อมูลดังกล่าวอธิบายถึงประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการจัดตั้งศาลหลักเมืองนนทบุรี ณ ที่ปากแม่น้ำอ้อม (ปากคลองอ้อม) ปรากฏหลักฐานว่า ศาลหลักเมืองนนทบุรีที่ปากคลองอ้อมมีประวัติความเป็นมาเกินกว่า 359 ปี ตั้งแต่การก่อสร้างเมืองนนทบุรี ซึ่งทำให้ศาลหลักเมืองแห่งนี้เป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย ในปี พ.ศ. 2208 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองนนทบุรีจากบ้านตลาดขวัญไปตั้งบริเวณปากคลองอ้อม เนื่องจากแม่น้ำเจ้าพระยาเปลี่ยนทางเดินทำให้การเข้าถึงกรุงศรีอยุธยาโดยข้าศึกง่ายขึ้น โดยได้สั่งให้สร้างกำแพงเมืองและป้อมปราการ 2 ป้อม คือ ป้อมแก้ว และป้อมทับทิม สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลหลักเมืองที่ปากคลองอ้อมเมืองนนทบุรี เพื่อเป็นที่ประดิษฐานเทพยดาที่อัญเชิญมาคุ้มครองบ้านเมือง และนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองและความร่มเย็นของประชาชน เทพยดาที่อัญเชิญมีทั้งหมด 5 องค์ ได้แก่ เจ้าพ่อหลักเมือง พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง เจ้าพ่อแสงมณี และเจ้าแม่ทับทิม (Boontam, D., 2014)

ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี เป็นสถานที่สำคัญที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีความสำคัญทั้งในด้านศาสนาและวัฒนธรรมของจังหวัดนนทบุรี ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำอ้อม ซึ่งเป็นจุดที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์และประวัติศาสตร์ของเมืองนนทบุรี โดยมีความสำคัญ ดังที่ คุณอารียา ผู้ดูแลศาลเจ้าพ่อ (24 พฤษภาคม 2567) กล่าวไว้ คือ 1. ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อมเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน 2. ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อมเป็นสัญลักษณ์แห่งความมั่นคง 3. ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อมเป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์ 4. ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อมเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง 5. ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อมสะท้อนถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี

2. ความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม

2.1 ความเชื่อในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม

2.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ

ในชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อศาลหลักเมืองว่า สามารถคุ้มครองให้ผู้ศรัทธามีสุขภาพแข็งแรง ขจัดโรคร้ายต่าง ๆ ดังที่ ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ผู้มาสักการะที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อายุ 49 ปี (16 พฤษภาคม 2567) กล่าวว่า “ปามาไหว้เจ้าพ่อประมาณเดือนละครึ่ง มาขอพรให้คนในครอบครัวมีสุขภาพที่แข็งแรง มีความสุข ตนเองได้ไหว้เจ้าพ่อหลักเมืองตามพ่อแม่ตั้งแต่เด็ก เพราะบ้านอยู่แถวนี้ ตอนเด็ก ๆ พ่อแม่พามาไหว้ท่าน ตอนนี้อยู่ที่ปากน้ำลูกหลานมาไหว้ต่อ เพราะเชื่อกันตลอดว่าเจ้าพ่อหลักเมืองศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องปิดเป่าโรคร้ายต่าง ๆ จึงมาขอพรในด้านสุขภาพเป็นส่วนมาก นอกจากนี้ตนคิดว่าถ้าคนที่บ้านสุขภาพแข็งแรง ทุกอย่างก็จะดีขึ้นตามไปด้วย” จะเห็นว่า ผู้ที่มาสักการะที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองบางส่วนมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อหลักเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์ในการคุ้มครองสุขภาพของผู้ศรัทธา ความเชื่อนี้ก็ได้สืบทอดต่อกันมาสู่รุ่นสู่รุ่น ซึ่งคนในสังคมมีความคิดว่าสุขภาพเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต ถ้าสุขภาพแข็งแรง ชีวิตก็มีความสุข

2.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการขอโชคลาภ

ในชุมชนและประชาชนที่เดินทางมาที่ศาลหลักเมือง ปากคลองอ้อม มีความเชื่อว่าเจ้าพ่อหลักเมืองและเทพเจ้าต่าง ๆ สามารถช่วยให้โชคลาภเงินทอง โดยเฉพาะในด้านการค้าขาย ธุรกิจ ผู้คนจึงนิยมมาขอโชคลาภเงินทองจากเจ้าพ่อหลักเมือง จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ผู้ที่ประกอบธุรกิจการค้าขายนิยมขอโชคลาภจากเจ้าพ่อหลักเมืองมาก

ที่สุด เชื่อว่าท่านสามารถช่วยให้การค้าขายร่ำรวย มีเงินมีทองไหลเข้าบ้าน ดังที่ ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม แม่ค้าร้านน้ำ ไกลศาลเจ้าพ่อหลักเมือง คลองอ้อม อายุ 55 ปี (21 พฤษภาคม 2567) กล่าวว่า “ป้ามาไหว้เจ้าพ่อหลักเมืองบ่อย มีความเชื่อความศรัทธาต่อเจ้าพ่อหลักเมือง เพราะฟังจากผู้ใหญ่พูดและตนเองก็เกิดที่นี่ เราศรัทธาท่าน นับถือท่าน เชื่อว่าท่านจะให้โชคลาภแก่เราเสมอ เราอยากรู้อะไร ก็ไปถามท่านโดยเสียงเซียมซี อาจจะถามท่านว่าลงทุนในการค้าขายเป็นอย่างไรบ้างก็จะได้คำตอบเป๊ะ นอกจากนี้ท่านยังช่วยให้ค้าขายของเราดีขึ้น ร่ำรวย มีเงินพอใช้ มีเงินเก็บ หลังจากขอพรจากท่านก็เหมือนมีคนช่วยเราค้าขายจะคล่องกว่าเดิม มีคนมาซื้อของกับเราเยอะกว่าปกติ” จะเห็นได้ว่ามีความเชื่อว่า เจ้าพ่อหลักเมืองสามารถบันดาลโชคลาภแก่ผู้ศรัทธา ผู้ศรัทธาที่มาขอพรจากท่านมีส่วนหนึ่งคือผู้ที่ประกอบการค้าขายหรือนักธุรกิจ เจ้าพ่อหลักเมืองสามารถช่วยให้การค้าขายราบรื่น ครอบครัวยั่งยืน

2.1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการขอบุตร

คนในชุมชน รวมถึงผู้ที่ศรัทธามีความเชื่อว่าศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องการขอบุตร ครอบครัวยุคใหม่ที่มีลูกยากและอยากมีบุตร สามารถไปขอพรจากท่านได้ ดังที่ นางอิชยา สงวนนามสกุล ผู้มาสักการะที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง คนไทย อายุ 34 ปี (2 มิถุนายน 2567) กล่าวว่า “พี่มาศาลเจ้านี้เพื่อมาขอลูก อยากรู้ลูกมานานแล้ว มีคนแนะนำมาบอกว่าที่นี่ขอลูกศักดิ์สิทธิ์ที่สุด ตอนแรกไม่รู้ว่าต้องไหว้อะไร ไหว้อะไรก็เลยไปถามป้าที่ขายของไหว้ วันนี้ไหว้เสร็จจะนำสิ่งโตตัวเมียกลับบ้าน เพราะอยากได้ลูกสาว ได้มาขอพรก็ทำให้รู้สึกมีความสุข เพราะเชื่อว่าท่านจะช่วยให้เรามีลูกสาวอีกไม่นาน” จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า มีคนกลุ่มหนึ่งที่มีลูกยากมุ่งหมายมาขอลูกที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ผู้ศรัทธาที่มาขอลูกมาจากหลากหลายท้องถิ่น บางคนเดินทางจากต่างจังหวัด เนื่องจากชื่อเสียงของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองในด้านการขอบุตรได้เผยแพร่ในสังคมอย่างแพร่หลาย

2.1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับการงาน

ความเชื่อในสังคมไทยมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อหลักเมืองสามารถให้พรในด้านการงาน ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ หรือผู้ที่ประสงค์จะก้าวหน้าในทางอำนาจสามารถมาขอพรกับเจ้าพ่อหลักเมืองได้ แต่ปัจจุบันนี้ผู้คนในสังคมไม่ว่าประกอบอาชีพอะไร หากประสงค์จะมีความก้าวหน้าในด้านการงาน ก็นิยมมาถวายเจ้าพ่อหลักเมืองเพื่อขอพรให้ได้งานที่ดีหรือได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้าคนนายคน ดังที่ นางนิภาดา อุดมผล ผู้ที่มาสักการะที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อายุ 24 ปี (2 พฤษภาคม 2567) กล่าวว่า “เรามาไหว้เจ้าพ่อหลักเมืองเพื่อมาขอพรให้ตนได้ทำงานที่ดีกว่า เพราะเคยได้ยินเพื่อนบอกว่าที่นี่ศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องนี้ หลายคนมาขอพรด้านการงานก็ได้ทั้งหมด เราจบปริญญาตรีมาได้ทำงานเป็นเวลาหนึ่งปีแล้วแต่งานที่ทำได้เงินน้อย จึงมีความหวัง อยากรู้ตำแหน่งงานที่ดีกว่าและมีเงินเดือนดีกว่า ตอนนี้อยู่กำลังหางานใหม่อยู่ หามาหลายที่แล้วก็ยังไม่ได้ตอบรับ ก็เลยซื้อของเซ่นไหว้มากกราบไว้เจ้าพ่อหลักเมือง ขอให้ท่านช่วยเหลือได้งานดี ๆ ได้มาขอพรจากท่านก็ทำให้ตนรู้สึกมีกำลังใจมากขึ้น” จากคำสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่า ในชุมชนมีกลุ่มหนึ่งที่ไม่พอใจกับงานที่ทำ อยากรู้มีความก้าวหน้าในการงาน และกำลังแสวงหางานที่ดีกว่า คนกลุ่มนี้ นอกจากพยายามหางานด้วยตัวเองแล้ว ยังพึ่งพาความเชื่อในใจว่าเจ้าพ่อหลักเมืองสามารถช่วยเหลือได้ เพราะได้ข้อมูลจากคนรอบข้างว่าเจ้าพ่อหลักเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์ในด้านการงาน สามารถช่วยให้หางานที่ดีได้เร็วขึ้น

2.1.5 ความเชื่อเกี่ยวกับการศึกษา

การขอให้การศึกษาประสบความสำเร็จก็เป็นเรื่องที่ได้เห็นได้ทั่วไปในสังคมไทย ผู้ที่มาสักการะที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมีกลุ่มหนึ่งเพื่อสอบผ่านหรือผ่านความท้าทายต่าง ๆ ในกระบวนการการศึกษา ผู้ศรัทธาที่นับถือเจ้าพ่อหลัก

เมืองบางส่วนเชื่อว่าเจ้าพ่อหลักเมืองสามารถช่วยให้การเรียนประสบความสำเร็จ ดังที่ นางสาวนิจิรา สงวนนามสกุล ผู้มาสมัครที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อายุ 20 ปี (9 มิถุนายน 2567) กล่าวว่า “หนูเคยได้ยินว่าเจ้าพ่อหลักเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องสามารถช่วยให้การเรียนของเราประสบความสำเร็จได้ เมื่อใกล้สอบทุกครั้งก็จะชวนเพื่อนมาไหว้เจ้าพ่อหลักเมือง ขอพรให้ตัวเองสอบผ่านและได้คะแนนดี ๆ เจ้าหน้าที่ในศาลก็จะคอยบอกให้ต้องไหว้อย่างไร หลังจากการไหว้รู้สึกจิตใจสงบ มีกำลังใจในการเตรียมสอบ ไม่เกิดความกังวลในการสอบหลายครั้งก็รู้สึกว่าคุณได้ช่วยเราจริง ๆ” จากข้อมูลการสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่า คนรุ่นใหม่ในสังคมไทยมีความเชื่อต่อเจ้าพ่อหลักเมืองว่าท่านสามารถช่วยให้การสอบต่าง ๆ ผ่านด้วยคะแนนที่ดี ทำให้ก่อนสอบนักเรียน นักศึกษาก็พากันมาไหว้เจ้าพ่อหลักเมือง ซึ่งเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันรุ่นต่อรุ่นและแพร่หลายในสังคมอย่างต่อเนื่อง สามารถทำให้ผู้ศรัทธาเต็มพลังในการเตรียมสอบ และมีความมั่นใจในการสอบความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อหลักเมืองนั้นยังสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติในการเรียน

2.1.6 ความเชื่อเกี่ยวกับความปลอดภัย

ปัจจุบันมีความเชื่อว่า เจ้าพ่อหลักเมืองท่านสามารถปกป้องให้ปลอดภัย โดยเฉพาะคนที่จะเดินทางไกล ยิ่งมาขอพรด้านความปลอดภัยด้วย ผู้วิจัยยังพบว่า มีผู้ศรัทธามาขอพรด้านความปลอดภัยกับเจ้าพ่อหลักเมือง ถ้าจะเดินทางไปไหน โดยเฉพาะเดินทางไปไกล หรือในบ้านมีสมาชิกครอบครัวเดินทางไกล ผู้ศรัทธาจะมาขอความปลอดภัยกับเจ้าพ่อหลักเมือง ดังที่ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน อายุ 38 ปี (29 พฤษภาคม 2567) กล่าวว่า “ผมมาที่นี่ไม่กี่ครั้งเอง เป็นเพื่อนแนะนำมาครับ ที่นี่สงบ สวยงาม รู้สึกเจ้าพ่อหลักเมืองที่นี่ศักดิ์สิทธิ์กว่า เพื่อนบอกว่าไหว้แล้วสามารถได้ผลจริง ๆ ผมเคยมาขอเรื่องการการทำงาน รู้สึกมาไหว้แล้วการทำงานดีขึ้นและสบายใจขึ้น เดือนหน้าจะเดินทางไปต่างประเทศ ครั้งนี้จึงมาขอเดินทางปลอดภัยและขอให้ครอบครัวสุขภาพดีครับ” จากข้อมูลการสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่า ผู้ศรัทธาเคารพนับถือเจ้าพ่อ เวลาจะเดินทางไปต่างประเทศมาขอเดินทางปลอดภัยกับเจ้าพ่อหลักเมือง เพราะเคยมาขออย่างอื่นที่นี้ รู้สึกที่นี่ศักดิ์สิทธิ์ นิยมมาขอพรต่าง ๆ กับเจ้าพ่อหลักเมือง รวมถึงขอพรเดินทางปลอดภัยด้วย

2.1.7 ความเชื่อเกี่ยวกับความรัก

ความรักเป็นสิ่งที่สวยงาม ผู้คนส่วนใหญ่มีความฝันอยากได้คู่รักที่ดี อยากมีความรักที่มีความสุข แต่ด้วยการที่ชีวิตจริงอาจจะไม่ได้พบเจอคนรักอย่างที่คิดไว้ จึงมีการกราบขอเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือนั้นได้มีความเมตตาจัดหาคู่รักที่ดีให้ตามที่ขอ ดังตัวอย่างการให้สัมภาษณ์ของคุณเรณูกา สงวนนามสกุล อายุ 34 ปี (วันที่ 5 มิถุนายน 2567) กล่าวถึงการที่มาขอความรักกับเจ้าพ่อว่า “ดิฉันเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ปกติเข้าวัดไหว้พระบ่อยกว่าการที่เข้ามาราบไหว้ศาลเจ้า แต่ศาลเจ้าพ่อนี้เป็นศาลเจ้าที่มีสาว ๆ ชอบมาขอเรื่องความรัก เราก็อยากมีความรักหวาน ๆ เหมือนคนอื่นเขา จึงเข้ามาราบขอพร และเชื่อว่าท่านจะเลือกคนที่ดีที่สุดให้เรา เพราะท่านดูแลเรา รักเรา ช่วยเรามาโดยตลอด และสมัยเด็ก ๆ แม่ก็ได้พาเรามาถวายเป็นลูกให้แก่ท่าน ดังนั้นท่านก็เลือกแต่คนดี ๆ และสิ่งดี ๆ ให้แก่ลูกหลานของท่านเสมอ เพื่อนเราเคยมาขอและได้คู่รักตามที่ขอ ทั้งรูปร่างหน้าตาจนถึงนิสัยเพื่อนเราบอกว่าเหมือนทุกอย่าง จึงมาขอตามเพื่อน” จากข้อมูลคำสัมภาษณ์แสดงให้เห็นได้ว่า เจ้าพ่อหลักเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องความรัก ปัจจุบันยังมีผู้คนในชุมชนที่นับถือหรือผู้คนที่มีความเชื่อว่าท่านสามารถให้พรเรื่องความรักและสามารถให้ได้ตามที่ผู้ศรัทธาขอไว้

2.2 ประเพณีพิธีกรรมของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี

2.2.1 พิธีกรรมในเทศกาลตรุษจีน ประเพณีตรุษจีนคือ วันขึ้นปีใหม่ของสาธารณรัฐประชาชนจีน ทุกคนให้ความสำคัญและมีการเฉลิมฉลองกัน ประเพณีตรุษจีนตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1 จนถึงวันที่ 15 ค่ำ เดือน 1 (ตามปฏิทินจีน) เป็นวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ของชาวจีน ที่ยึดถือและปฏิบัติกันเป็นเวลายาวนานจนถึงปัจจุบัน จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าประเพณีตรุษจีนมีความสำคัญต่อคนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนเป็นอย่างมาก ซึ่งก่อนจะเริ่มประเพณีจะมีการเตรียมความพร้อมต่าง ๆ มากมาย ดังที่ Phunwong, T., 2013: 123 ได้กล่าวว่า วันแรกคือวันที่ 29 เดือน 12 ของจีน มีการเตรียมอาหาร และของไหว้ต่าง ๆ ไว้สำหรับวันรุ่งขึ้น วันที่ 2 คือ วันที่ 30 เดือน 12 ของจีน มีการไหว้สองช่วง คือช่วงเช้า จะมีการไหว้เทพเจ้า และช่วงบ่ายจะมีการไหว้บรรพบุรุษ เมื่อเสร็จพิธีไหว้ จะมีการรับประทานอาหารร่วมกันในครอบครัว และมีการแจกอังเปาให้แก่เด็ก ๆ วันที่ 3 คือวันที่ 1 เดือน 1 ของจีน ชาวจีนจะแต่งกายด้วยชุดใหม่เพื่อเป็นสิริมงคลไปไหว้พระที่ศาลเจ้า และวันนี้ถือเป็นวันเที่ยว อาจไปเยี่ยมญาติในท้องถิ่นอื่น ๆ ซึ่งในวันนี้จะไม่มีการทำงานแต่อย่างใด จะไม่มีการพูดหยาบคาย หรือดูดำดูขาวกล่าวกัน คุณราตรี สงวนนามสกุล อายุ 32 ปี (วันที่ 13 มิถุนายน 2567) ผู้ที่เข้ามากราบไหว้ ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง กล่าวถึงช่วงเทศกาลตรุษจีนว่า นอกจากมีการเซ่นไหว้ที่บ้านของตนแล้ว ยังเข้ามากราบไหว้ขอพรกับเจ้าพ่อหลักเมืองและเจ้าแม่กวนอิมในศาลเจ้าพ่อหลักเมืองว่า “ดิฉันเป็นคนไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยน ทางบ้านก็มีการจัดไหว้วันตรุษจีนทุกปี แต่ก็เข้ามากราบไหว้ในศาลเจ้าด้วย เพราะทางศาลเจ้าแต่ละปีก็จะมีการจัดพิธีการไหว้ตรุษจีนที่มีการตกแต่งสวยงาม มีโคมไฟสีแดงเต็มเลย บ้านเราจะพากันมากราบไหว้ท่านทั้งครอบครัว เพื่อขอให้ท่านได้ดูแลคุ้มครองในปีต่อไปให้ดีเหมือนเดิม และเป็นการที่แสดงถึงความรักและการเคารพกับเจ้าพ่อและเจ้าแม่กวนอิมด้วย” จากตัวอย่างคำสัมภาษณ์แสดงให้เห็นถึงว่าปัจจุบันคนไทยเชื้อสายจีนก็ยังมีการจัดพิธีการไหว้ในวันตรุษจีน และผู้นับถือเจ้าพ่อหลักเมืองและเจ้าแม่กวนอิมได้เข้ามาขอพรจากท่านในวันสำคัญของปี เชื่อว่าท่านเป็นเทพเจ้าที่ศักดิ์สิทธิ์แล้วสามารถให้พรเรื่องดูแลคุ้มครองในปีต่อไปแก่ผู้ศรัทธาได้ และยังสามารถดูแลคุ้มครองสมาชิกในครอบครัว คนรอบข้าง ช่วยดูแลบ้านเรือนและ ทุก ๆ อย่างให้ดีกว่าปีเก่า ๆ

2.2.2 พิธีกรรมในเทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลหรือประเพณีไหว้พระจันทร์คือ การไหว้เทพเจ้าด้วยขนมไหว้พระจันทร์ ดังที่ Phunwong, T., 2013: 125) ได้กล่าวว่าเทศกาลไหว้พระจันทร์ตรงกับวันที่ 15 เดือน 8 ตามปฏิทินจันทรคติจีน ในเทศกาลไหว้พระจันทร์ ชาวจีนจะเฉลิมฉลองด้วยการไหว้พระจันทร์ในเวลากลางคืน จะจัดเป็นประเพณีใหญ่ มีการเฉลิมฉลองด้วยโคมไฟสีแดง เป็นสีสันยามค่าคืน หรือบางแห่งอาจมีการเซตมังกร ทั้งนี้จะมีชื่อเรียกต่างกันไปตามแต่ท้องถิ่น การตั้งโต๊ะจะจัดให้เรียบร้อยก่อนพระจันทร์ลอยสูงเกินขอบฟ้า และเก็บโต๊ะก่อนที่พระจันทร์เลยหัวไปหรือเมื่อเทียนดอกใหญ่ดับลง สถานที่ไหว้พระจันทร์อาจเป็นลานบ้านหรือศาลาที่ก็ได้ เครื่องบวงสรวงที่ใช้จะไหว้ด้วยของเจเหมือนไหว้เจ้าแม่กวนอิม ซึ่งจะถวายอาหารเป็นเลขคู่ แต่บางคนอาจถวายอย่างละ 5 ก็ได้ ของไหว้เป็นของแห้ง และปัจจุบันมีการไหว้ด้วยน้ำหอมกับเครื่องแป้ง เพื่อขอเรื่องความสวยความงามจากเทพเจ้าบนพระจันทร์ จากการลงพื้นที่พบว่าศาลเจ้าพ่อหลักเมือง มีการเตรียมโต๊ะในวันที่ 15 เดือน 8 ตามปฏิทินจันทรคติจีนซึ่งเป็นวันไหว้พระจันทร์ เริ่มเชิญชวนผู้ศรัทธาเข้ามากราบไหว้ตั้งแต่เวลา 9.30 น. ขั้นตอนแรกคือกราบไหว้เจ้าพ่อหลักเมืองก่อน ขั้นตอนต่อมาคือจัดโต๊ะไหว้ บนโต๊ะมีผลไม้หลายอย่าง เช่น ส้ม แอปเปิ้ล ทับทิม ส้มโอ เป็น

ต้น ซึ่งผลไม้นี้มีความหมายแสดงให้เห็นถึงความเป็นสิริมงคล มีขนมหวานที่ขาดไม่ได้ก็คือขนมไหว้พระจันทร์ ซึ่งต้องเตรียมไหว้เป็นจำนวนคู่ สุดท้ายคือพิธีการถวายน้ำชา

2.2.3 เทศกาลกินเจ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อมจัดพิธีกรรมในเทศกาลกินเจ ในช่วงเทศกาลกินเจ คนที่เข้าศาลมากราบไหว้เทพเจ้าและทำบุญจะมากกว่าปกติ เนื่องจากภายในพื้นที่ศาล มีโรงเจ และโรงเจบูชา จึงมีการจัดพิธีกรรมกินเจทุกปี พิธีกรรมกินเจรอบปี ก่อนถึงเทศกาลกินเจ ผู้ดูแลศาลเจ้าพ่อจะจัดเตรียม ทำความสะอาดโรงเจเพื่อต้อนรับเทศกาลกินเจ ดังที่ คุณอาริยา ผู้ดูแลศาลเจ้าพ่อ (24 พฤษภาคม 2567) กล่าวว่า “ในช่วงเทศกาลกินเจมีขึ้นของเจ้าไหว้เจ้าทุกวัน สวดมนต์เกือบจะทุกวันใกล้วันสุดท้ายจะมีทั้งกระจาดตามประเพณีเราจะต้องมีให้ทานกับผีเป็นประเพณีจึงทำให้บรรพบุรุษของคนที่ยกเจที่เสียชีวิตไปแล้ว แล้วลอยกระทงเวียนรูป วันที่ 9 ส่งเจ้าจะมีการจัดพิธีส่งฮุกโจ้ว มีสวดมนต์ เผาของในโรงเจด้วย” จากข้อมูลดังกล่าวและการลงภาคสนามที่ศาลเจ้าพ่อ เห็นได้ว่า การจัดพิธีกรรมกินเจที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เป็นพิธีกรรมที่จัดตามประเพณีจีนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ทั้งยังเป็นการทำบุญด้วย งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตได้มากมาย ทำบุญให้ทานกับผีที่กินเจ และการฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง นอกจากนี้ เทศกาลกินเจยังช่วยสร้างสามัคคีของชุมชนด้วย ปัจจุบันกลายเป็นเทศกาลใหญ่และสำคัญสำหรับทั้งคนไทยเชื้อสายจีนและคนไทยของประเทศไทย ไม่ใช่แค่วัฒนธรรมจีนอย่างเดียวทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยในปัจจุบันด้วย

2.2.4 ประเพณีงานสมโภช ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง งานสมโภช ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองนนทบุรี (หลักเมืองเก่า) จัดขึ้นทุกปี โดยในปี 2567 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 11-12 พฤษภาคม เนื่องในโอกาสครบรอบ 359 ปี ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีทั้งพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ ทั้งยังนำวัฒนธรรมจีนเข้ามาผสมผสานเข้าอย่างกลมกลืนด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าการจัดงานดังกล่าว นอกจากจะเป็นเฉลิมฉลอง สมโภชศาลเจ้าพ่อหลักเมืองแล้ว ยังเป็นการประกาศให้ประชาชนที่อยู่ต่างถิ่นได้รู้จักศาลเจ้าพ่อ และเดินทางเข้ามาสักการะ ขณะเดียวกันยังเป็นการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชนที่นับถือเจ้าพ่อองค์เดียวกันด้วย ดังคำสัมภาษณ์จากผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ที่เดินทางมาร่วมงาน (11 พฤษภาคม 2567) กล่าวว่า “หลังจากโควิดหาย มีจัดงานก็รู้สึกดีมาก ลูกหลานที่ไปทำงานต่างพื้นที่ก็กลับมาบ้าน มาเที่ยวงานเจ้าพ่อกัน แล้วก็มาไหว้ขอพรเจ้าพ่อให้ชีวิตราบรื่นด้วย ปีนี้จัดยิ่งใหญ่จริง ๆ เราเป็นชาวนนทบุรีด้วย ยิ่งเห็นงานยิ่งใหญ่และสวยงามแบบนี้ก็ยิ่งอึ้งใจ อยากให้จัดทุก ๆ ปี เพราะเจ้าพ่อเป็นเหมือนศูนย์รวมจิตใจของพวกเราด้วย” จากข้อมูลคำสัมภาษณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าประเพณีงานสมโภชไม่ได้เป็นเพียงประเพณีในชุมชนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นกิจกรรมที่เชิญชวนคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ให้มาปฏิบัติสัมพันธ์กันในพื้นที่เดียวกัน

3. สัญลักษณ์เกี่ยวกับเครื่องสังเวद्यและเครื่องบวงสรวงที่ปรากฏภายในศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อมจังหวัดนนทบุรี

เนื่องจากในศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อมประกอบด้วยหลากหลายคติความเชื่อ จึงทำให้มีการสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ แทนคติความเชื่อเหล่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นสิ่งแทนความหมายซึ่งต้องการสื่อสารออกไป ดังนี้

3.1 เครื่องสังเวद्य

(1) หมายเหตุ การกินหมากในประเทศไทยรับแบบอย่างมาจากประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นต้นกำเนิดวัฒนธรรมหลายอย่างในเอเชีย รวมทั้งวัฒนธรรมการกินหมาก โดยผ่านการติดต่อค้าขาย วัฒนธรรมการกินหมากไม่ใช่ประเทศไทยเพียงประเทศเดียวเท่านั้น แต่ยังมีประเทศอินโดนีเซีย และมาเลเซียอีกด้วย บรรพบุรุษของไทยได้ถือเอาการกินหมากเป็นธรรมเนียมของทุกครัวเรือนตั้งแต่ระดับเจ้านายชั้นสูงถึงชาวบ้านธรรมดา พระมหากษัตริย์มีเครื่องราชูปโภค เรียกว่า พานชั้นพระมหาก เวลาพระมหากษัตริย์เสด็จไปที่ไหนก็เชิญพานพระมหากไปตั้งที่นั่นด้วย (Anuman Rajadhon., 1989: pp. 119-129) จากการสัมภาษณ์ รัชณี สงวนนามสกุล (12 พฤษภาคม 2567) กล่าวว่า “หมากพลูเป็นสิ่งที่ปัจจุบันนิยมจัดเป็นชุดใช้สำหรับไหว้พระภูมิ เจ้าที่เจ้าทาง เพราะแต่เดิมเทพชั้นล่างเคยเป็นมนุษย์มาก่อน เคยกินกับการกินอยู่แบบมนุษย์ เมื่อจากโลกนี้ไปแล้วก็คงยังอยากกินของที่คุ้นเคย และคนที่กราบไหว้สังเกตเห็นจึงคิดว่าการถวายเครื่องเช่นต้องมีหมากพลูจึงจะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์พอใจ”

(2) พวงมาลัย ดอกไม้ที่นำมาร้อยประดิษฐ์ให้สวยงามต้องใช้ความตั้งใจและมีฝีมือในการทำ พวงมาลัยประกอบด้วยดอกไม้หลายชนิด ที่นิยม คือ ดอกมะลิ ดอกดาวเรือง ดอกพุด ดอกกรัก ดอกบานไม่รู้รุ่ย ดอกกุหลาบ ดอกจำปี Suwannamalee, J., 1986) พวงมาลัยที่ใช้ในพิธีสักการะเจ้าพ่อศาลหลักเมืองเป็นพวงมาลัยทั่วไป แต่ที่นิยมนำมาเช่นไหว้ คือ ดอกดาวเรือง เพราะชาวบ้านเอาเคล็ดจากชื่อของดอกไม้ เชื่อกันว่าจะทำให้มีแต่สิ่งดี ๆ เข้ามาในชีวิต และชีวิตจะเจริญรุ่งเรือง

(3) น้ำมนต์ คือ น้ำที่เกิดขึ้นจากเวทมนต์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพราะต้องผ่านพิธีกรรมมาแล้ว น้ำมนต์ช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติทั้งปวง ให้มีความร่มเย็นเป็นสุขการใช้ น้ำมนต์ในพิธีพบว่า จะใช้ประพรมตามศีรษะ และร่างกาย ผู้ที่เข้าร่วมพิธีเมื่อถูกน้ำมนต์จะมีความรู้สึกว่ามีความสุขและมีกำลังใจมากขึ้น Sakulsueb, P. (2022)

(4) น้ำดื่ม น้ำมีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้โดยไม่มีน้ำเพราะน้ำคือชีวิตนอกจากมนุษย์จะนำน้ำมาใช้ในการอุปโภค และบริโภคแล้ว มนุษย์ยังนำน้ำเข้ามาเชื่อมโยงในวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมหลายอย่าง เพราะน้ำมีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ พิธีกรรมหลาย ๆ พิธีกรรมที่นำน้ำเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น พิธีลอยกระทง พิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พิธีพืชมงคล เป็นต้น (ณเรศ สงวนนามสกุล, 17 พฤษภาคม 2567)

(5) เหล้า เหล้ามีทั้งคุณประโยชน์ และโทษหากดื่มในปริมาณที่พอเหมาะจะเป็นยาอายุวัฒนะ หากดื่มในปริมาณที่มากเกินไปจะทำให้ขาดสติ เหล้าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีในพิธีกรรมส่วนบุคคลและส่วนรวมทุกครั้ง เหล้าที่ใช้ในพิธีกรรมจะใช้เหล้าขาว เพราะเป็นเหล้าที่ชาวบ้านใช้มาตั้งแต่โบราณ ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ มีความเชื่อว่า คนไทยสมัยโบราณกินอยู่อย่างไร พอเสียชีวิตไปแล้วก็จัดเป็นเครื่องบูชาไปด้วย อย่างไรก็ตามยังคงมีความเชื่อว่าเหล้าขาวเป็นน้ำบริสุทธิ์ เนื่องจากต้องใช้กรรมวิธีการกลั่น จึงจะได้เหล้าออกมา จึงใช้เป็นสิ่งถวายแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (รัชณี สงวนนามสกุล, 12 พฤษภาคม 2567; ณเรศ สงวนนามสกุล, 17 พฤษภาคม 2567)

(6) ผลไม้ ประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากร ดิน น้ำ ประชาชน ชาวไทยจึงประกอบอาชีพเพาะปลูกซึ่งได้ผลผลิตดี เมื่อผลผลิตดีได้ตามที่ต้องการ จึงนิยมนำผลผลิตที่เพาะปลูกได้ไปไหว้เจ้าที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นการตอบแทน จึงทำให้พืชผลทางการเกษตรเข้ามามีบทบาทในการประกอบพิธีกรรม ผลไม้ที่นิยมใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว้า นิยมใช้ประกอบพิธีบวงสรวงและพิธีกรรมอื่น ๆ เชื่อว่ามะพร้าวอ่อนเป็น

ของสูง น้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ กล้วยน้ำว่ามียู่มากมาย แสดงถึงความสมบูรณ์ นอกจากมะพร้าวอ่อนและกล้วยน้ำว่าแล้ว ในวันทำพิธียังมีผลไม้เพิ่มอีกหลายอย่าง ซึ่งเป็นผลไม้ตามฤดูกาล (ณเรศ สงวนนามสกุล, 17 พฤษภาคม 2567)

(7) อาหารรสหวาน อาหารหวานที่นิยมใช้ในการประกอบพิธี ได้แก่ เม็ดขนุน เพราะมีความเชื่อว่า จะมีผู้อุดหนุน จุนเจือ สนับสนุน ขนมถั่วพู มีความเชื่อว่า จะได้เฟื่องฟูมีชื่อเสียงเกียรติยศเงินทองเพิ่มพูน ส่วน ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง นิยมใช้ในงานพิธี มีความเชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีความมงคล เพราะมีคำว่าทอง และจะทำให้ โชคดีมีเงินมีทอง (Wiratchaniphawan, N. 1989: 68)

3.2 เครื่องบูชา

(1) ดอกไม้ ดอกไม้มีรูปร่างสีกลิ่นสวยงามสดใสบางชนิดมีกลิ่นหอม บางชนิดไม่มีกลิ่น ในการนำมาบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นิยมนำมาร้อยเป็นพวง หรือนำมาประกอบเป็นกำ เพื่อบูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเคารพนับถือ เช่น เทวดา ผีสงฆ์ เจ้าที่ ดอกไม้ที่นิยมใช้ในการประกอบพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (ณเรศ สงวนนามสกุล, 17 พฤษภาคม 2567) มีดังต่อไปนี้ 1. ดอกบัว นิยมใช้บูชาพระ เชื่อกันว่าดอกบัวเป็นดอกไม้ชั้นสูงเพราะมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าประสูติก็มีดอกบัวมารองรับ เวลาที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าทรงเสด็จประพาสเมือง ก็จะมีดอกบัวมารองรับ 2. ดอกพุท ดอกพุทมีเสียงพ้องกับคำว่า “พุทธ” หมายถึง พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของพุทธศาสนิกชนทุกคน เชื่อกันว่าเป็นดอกไม้ชั้นสูงเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีสีขาวซึ่งแสดงถึงความบริสุทธิ์ นิยมใช้เป็นดอกไม้บูชาและทำเป็นพวงมาลัยใช้ในโอกาสต่าง ๆ 3. ดอกบานไม่รู้โรย หมายถึง ความไม่ร่วงโรย มีความมั่นคงถาวร 4. ดอกดาวเรือง หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง ความเจริญก้าวหน้า 5. ดอกรัก หมายถึง ความรักและความสุขอันเป็นสิ่งที่ดีงาม 6. ดอกกุหลาบ เป็นดอกไม้ที่มีความสวยงาม และมีอำนาจอยู่ในตัว มีความเชื่อกันว่าเมื่อนำดอกกุหลาบมาบูชาจะทำให้ผู้บูชา มีอำนาจด้วย 7. ดอกมะลิ ดอกมะลิมีสีขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์เช่นเดียวกับดอกพุท และมีกลิ่นหอม นิยมใช้เป็นดอกไม้บูชาและทำเป็นพวงมาลัยใช้ได้หลายโอกาส

(2) รูป รูปเป็นเครื่องบูชาที่มีกลิ่นหอม มีความหมายว่า ความหอมย้อมเป็นที่พึงพอใจของทุกคนจึงมีการนำรูปมาเป็นเครื่องบูชา การจุดธูปทำให้เกิดควันและความหอมเพื่อสื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทราบ (Anuman Rajadhon 1989: 23-24)

(3) เทียน เทียน หมายถึง ความรุ่งเรืองเพราะมีความสว่างไสว และความรุ่งโรจน์ (Anuman Rajadhon 1989: 23)

(4) การแต่งชุดสีขาว การแต่งชุดขาวเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมทางศาสนา สีขาวเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ และการเปลี่ยนผ่านไปสู่การเริ่มต้นชีวิตใหม่ โดยเฉพาะในสังคมไทยการแต่งกายด้วยสีขาวถือได้ว่าเป็นการแสดงออกถึงความเป็นมงคลและบริสุทธิ์ ซึ่งมีให้ความหมายเดียวกันกับแทบทุกพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านและความมีสิริมงคล เช่น การแต่งกายด้วยสีขาวของนาคที่กำลังจะอุปสมบท การแต่งกายด้วยสีขาวเมื่อถือศีลอุโบสถ การแต่งกายด้วยสีขาวในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น (Runra, P. (2014)

4. บทบาทหน้าที่ของความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม

4.1 บทบาทด้านจิตใจ

การศึกษาบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองที่มีต่อสังคมไทยในศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม มีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 การทำให้จิตใจสงบสุข ความเชื่อต่อเทพเจ้าและการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม สามารถทำให้ผู้ศรัทธาจิตใจสงบสุข เนื่องจากผู้ศรัทธาเชื่อว่าการที่ได้บูชาเทพเจ้าภายในศาลเจ้าเพื่อขอพรสามารถทำให้จิตใจสงบ ไม่ว่าจะสิ่งใดที่ขอจากเทพเจ้านั้นเป็นจริงหรือไม่ ก็ถือเป็นการปลอบใจให้แก่ตนเอง ทำให้ชีวิตมีความสุขมากขึ้น ดังที่ นางฉัตรชนินทร์ สงวนนามสกุล ซึ่งมาสักการะที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อายุ 49 ปี (11 พฤษภาคม 2567) กล่าวว่า “พี่มาบูชาที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองบ่อย เพราะบ้านอยู่บริเวณใกล้ ๆ ศาลปกติมาขอพรเพื่อให้ชีวิตมีความสุข ทุกครั้งที่ต้องเดินทางไปไหนก็จะมาขอพรจากเจ้าพ่อหลักเมืองขอให้เดินทางปลอดภัย คนในบ้านก็จะไม่กังวล ถ้าอยากได้อะไรก็จะมาถวายเจ้าพ่อเพื่อขอพร เมื่อเราตั้งอธิษฐานขอให้ท่านช่วยก็รู้สึกจิตใจสงบ หลังจากการบูชาก็รู้สึกสบายใจมากขึ้น ไม่ว่าจะสิ่งใดที่ขอเป็นจริงได้หรือไม่ก็ตาม เพราะเราเชื่อว่าเจ้าพ่อหลักเมืองช่วยเราได้” จากข้อมูลการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า การนับถือเจ้าพ่อหลักเมืองสามารถทำให้ผู้ศรัทธาและคนรอบข้างรู้สึกจิตใจสงบและมีความสุข ผู้ศรัทธาเชื่อมั่นว่าเจ้าพ่อหลักเมืองสามารถคุ้มครองให้เดินทางปลอดภัย ก่อนเดินทางไปทีอื่น ผู้ศรัทธาจึงนิยมมาราบไหว้เจ้าพ่อหลักเมือง เพราะสามารถทำให้ตนเองและคนในครอบครัวรู้สึกจิตใจสงบ มีความไว้วางใจ

4.1.2 ช่วยให้ออกกำลังกายในการดำรงชีวิต ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมีบทบาทต่อผู้ศรัทธาในด้านการให้กำลังใจ ดังที่นางสาวนิจิรา สงวนนามสกุล ผู้มาสักการะที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อายุ 20 ปี (9 มิถุนายน 2567) กล่าวว่า “เมื่อเราเจอปัญหาในการเรียนชอบมาราบไหว้เจ้าพ่อหลักเมือง ส่วนใหญ่ คือ สอบได้คะแนนไม่ดี จึงมาขอพรให้เจ้าพ่อหลักเมืองช่วยเหลือให้สอบผ่านหรือได้คะแนนดี ๆ หลังจากการขอก็ทำให้รู้สึกมีกำลังใจในการเรียนมากขึ้น แม้ได้คะแนนไม่ดีก็ไม่ได้ท้อแท้ใจ เพราะรู้สึกว่ามีท่านช่วยเราอยู่ นอกจากขอพรจากท่าน หนูก็จะพยายามหาวิธีแก้ไขเหมือนกันแต่ต้องมาขอท่านก่อน เพราะทำให้รู้สึกมีความหวัง และพลังในการเรียน” จากข้อมูลการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า ผู้ศรัทธาเชื่อว่าการที่ขอพรจากเจ้าพ่อหลักเมืองสามารถทำให้ตนเองมีกำลังใจในการเรียนมากขึ้น เพราะผู้ศรัทธาเชื่อว่า เจ้าพ่อหลักเมืองสามารถช่วยให้การเรียนราบรื่น

4.2 บทบาทด้านสังคม

จากการศึกษาบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม ทำให้เห็นถึงบทบาทในด้านสังคมอย่างเห็นได้ชัด ความเชื่อและพิธีกรรมของศาลเจ้าพ่อหลักเมืองทำให้ผู้คนที่มีความศรัทธาเดียวกันได้มารวมตัวกัน พบปะกันปฏิบัติพิธีกรรมด้วยกัน สร้างความสามัคคี โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 เป็นศูนย์รวมใจสร้างความสามัคคีทั้งภายในและภายนอกชุมชน ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเป็นศาสนาสถานที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ทุกวันจะมีผู้ศรัทธาที่มาจากต่างถิ่นมาราบไหว้เป็นจำนวนมาก ศาลเจ้าจึงถือเป็นศูนย์รวมใจของผู้ที่มาสักการะ ดังที่ นางวีรณา สงวนนามสกุล (11 พฤษภาคม 2567) กล่าวว่า “พี่ได้พาครอบครัวมากราบไหว้เจ้าพ่อหลักเมือง พาลูกมาไหว้ด้วย เพราะคิดว่าเป็นโอกาสที่ครอบครัวได้อยู่ร่วมกันทำบุญ ทำให้คนในครอบครัวรู้สึกมีความใกล้ชิดกัน และทำให้ลูกได้สัมผัสความเชื่อและบรรยากาศในศาลเจ้า เรียนรู้วิธีการไหว้เพื่อขอพร คิดว่ามาเข้า

ร่วมพิธีบ่อย ๆ สามารถทำให้คนในครอบครัวมีใจเดียวกัน ถ้ามาในเทศกาลตรุษจีนหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ของศาลเจ้าก็จะเจอเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวมาไหว้กันเยอะ เราก็ได้ทักทายกัน พูดคุยกันบ้างเรามีความศรัทธาที่เหมือนกัน จะทำให้เรารู้สึกถึงความสามัคคีในกลุ่มคนที่มาสักการะที่ศาลเจ้านี้” จากข้อมูลการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่าการที่ผู้ศรัทธาพาสมาชิกในครอบครัวมาสักการะบูชาที่ศาลเจ้า ถือเป็นโอกาสที่ทำให้ครอบครัวได้ใช้เวลาอยู่ด้วยกัน สามารถทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น นอกจากนี้ในวันพิเศษหรือวันจัดพิธีต่าง ๆ ของศาลเจ้า คนในชุมชนและนอกชุมชนมักจะพากันมากราบไหว้บูชาที่ศาลเจ้าเป็นจำนวนมาก ทั้งคนที่รู้จักกันในชุมชนและไม่รู้จักกันมาปฏิบัติกรไหว้ด้วยกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการทักทายกัน พูดคุยกัน จนทำให้เกิดความสามัคคีกันในกลุ่มผู้ศรัทธาจากข้อมูลการสัมภาษณ์บทบาทด้านเป็นศูนย์รวมใจสร้างความสามัคคีทั้งภายในและภายนอกชุมชน

4.2.2 เกิดการแบ่งปันและสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อสังคม ศาลเจ้ามีการแจกอาหาร ของใช้ และเงินให้แก่ผู้ยากไร้ในพิธีกรรมเทศกาล ก็เป็นโอกาสที่สอนให้ผู้ศรัทธาต้องทำความดี รู้จักการแบ่งปัน รู้จักช่วยเหลือผู้ยากไร้ ทำให้คนที่ตกอยู่ในภาวะต่าง ๆ รู้สึกถึงความอบอุ่นจากสังคม จึงได้สร้างความสัมพันธ์อันดีต่อสังคม ดังที่นางวิไลพร สงวนนามสกุล แม่ค้าของเซ่นไหว้ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อายุ 68 ปี (29 พฤษภาคม 2567) กล่าวว่า“เทพเจ้าทั้งจีนและไทยภายในศาลเป็นเทพเจ้าที่มีความเมตตา ช่วยเหลือคนในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งสอนให้ผู้ที่มากราบไหว้ก็ต้องทำความดี มีน้ำใจ รู้จักการแบ่งปันและช่วยเหลือคนอื่น ในอีกมุมหนึ่งทางศาลเจ้าทุกปีก็ได้บริจาคเงินทุนที่ประชาชนได้ทำบุญไว้ให้แก่ผู้ยากไร้และมีการแจกทานสิ่งของต่าง ๆ ให้ประชาชน ก็เป็นแบบอย่างที่ดีที่สามารถทำให้เกิดการแบ่งปันในสังคมเช่นกัน” จากข้อมูลการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า การแบ่งปันความสุขให้คนอื่นทำให้สมาชิกในสังคมรู้จักการแบ่งปัน นอกจากนี้ศาลเจ้ายังได้รวมเงินทำบุญของผู้ศรัทธาไปช่วยเหลือผู้ยากจนเป็นโอกาสที่ทำให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรม ทำให้สังคมมีความอบอุ่นผู้คนในสังคมมีความใกล้ชิดกัน สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อสังคม

4.3 บทบาทด้านเศรษฐกิจ

จากการศึกษาบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 สร้างรายได้ให้กับชุมชนบริเวณศาลเจ้า ประชาชนที่มาบูชาที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของชุมชนบริเวณศาลเจ้ามากสามารถช่วยให้ชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดีขึ้น เนื่องจากคนที่มาสักการะที่ศาลเจ้าทำให้คนในชุมชนมาเปิดร้านขายของเซ่นไหว้และร้านอาหารต่าง ๆ บริเวณใกล้ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมีร้านขายของเซ่นไหว้หลายร้าน ผู้ที่มากราบไหว้มักจะซื้อเครื่องไหว้จากร้านค้าใกล้ศาลเมื่อไหว้เสร็จก็จะทานข้าวในบริเวณนั้น ซึ่งทำให้ชุมชนในบริเวณนั้นมีอาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้น การค้าขายบริเวณใกล้ศาลเจ้ามีความคึกคัก ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

4.3.2 ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ปัจจุบันศาลเจ้าจีนต่าง ๆ ได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวที่มากกราบไหว้ที่ศาลเจ้าจีนมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเป็นศาลเจ้าจีนที่เป็นที่รู้จักกันในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ผู้คนที่มาสักการะที่ศาลเจ้ามีทั้งชาวไทย ชาวจีน และนักท่องเที่ยวที่มาจากประเทศต่าง ๆ เมื่อเจอพิธีกรรมต่าง ๆ ของศาลเจ้ามักจะหยุดชม และได้ซื้อเครื่องไหว้เข้าไปบูชาเทพเจ้าต่าง ๆ จึงทำให้เศรษฐกิจในชุมชนมีการเติบโต

4.4 บทบาทด้านวัฒนธรรม

ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมีบทบาทด้านวัฒนธรรมในสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.4.1 ด้านการผสมผสานวัฒนธรรมไทย-จีน จากการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อม ทำให้เห็นว่า ภายในศาลเจ้าแห่งนี้มีเทพเจ้าทั้งจีนและไทยหลายองค์ซึ่งความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ภายในศาลมีการผสมวัฒนธรรมจีนและไทยเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ดังที่นายถวิล ผู้ดูแลศาลเจ้าพ่อหลักเมือง (2 มิถุนายน 2567) กล่าวว่า “ชาวจีนแต่จิวได้นำความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ เข้ามาในไทย ทำให้ชาวไทยเชื่อสายจีนได้นับถือเทพเจ้าจีนต่าง ๆ ซึ่งคนไทยมีความเชื่อบางอย่างต่อเทพเจ้าจีนที่แตกต่างกัน คนจีนเชื่ออย่างหนึ่ง คนไทยเชื่ออย่างหนึ่ง จึงทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปบ้างให้เข้ากับชีวิตคนไทยมากขึ้น มีความเชื่อของชาวไทยได้สอดแทรกเข้าไปด้วย เช่น มีการถวายพวงมาลัยให้เทพเจ้าต่าง ๆ และจัดพิธีลอยกระทง ซึ่งที่จีนไม่มี ก็ถือเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมไทยจีน” จากข้อมูลการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า ชาวจีนได้นำความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเทพเจ้าจีนต่าง ๆ เข้ามาในประเทศไทย ทำให้ชาวไทยได้นับถือเทพเจ้าจีนต่าง ๆ เวลาผ่านไปความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ได้ปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนไทยมากขึ้น โดยสอดแทรกความเชื่อของคนไทยเข้าไปด้วย จึงทำให้วัฒนธรรมไทยจีนได้ผสมผสานกันอย่างกลมกลืน

4.4.2 ด้านการสืบทอดวัฒนธรรมไทย-จีน ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ต่าง ๆ สืบทอดจากชาวจีนรุ่นเก่าที่มาใช้ชีวิตในประเทศไทยเป็นเวลาช้านานชาวจีนรุ่นเก่านิยมพาลูกหลานไปสักการะที่ศาลเจ้า ทำให้ลูกหลานคนจีนปัจจุบันยังคงปฏิบัติกรไหว้และพิธีกรรมตามความเชื่อที่สืบทอดกันมา ดังที่นางวิไลพร สงวนนามสกุลแม่ค้าของเซ่นไหว้ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อายุ 68 ปี (29 พฤษภาคม 2567) กล่าวว่า “ตำนานและความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองได้สืบทอดมาจากประเทศจีน ชาวจีนเข้ามาใช้ชีวิตที่ไทย ได้นำความเชื่อของตนเองเข้ามาสืบทอดต่อลูกหลานจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งก็ทำให้ชาวไทยได้สืบทอดต่อเช่นกัน ทำให้ชาวไทยก็มีความเคารพนับถือต่อเจ้าพ่อและเทพเจ้าต่าง ๆ ของประไทยจีนอย่างเห็นได้ชัด” จากการสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่า ชาวจีนที่อพยพเข้ามาใช้ชีวิตในประเทศไทยได้นำความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเทพเจ้าจีนต่าง ๆ เข้ามาในไทย และได้สืบทอดต่อลูกหลานคนไทยเชื่อสายจีนรวมถึงคนไทยด้วย ทำให้วัฒนธรรมในด้านศาสนาของจีนได้เผยแพร่ในไทยจากรุ่นสู่รุ่น สะท้อนให้เห็นว่าศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมีบทบาทต่อการสืบทอดวัฒนธรรมไทยจีนเป็นอย่างมาก

บทสรุป

ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี เป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรม มีประวัติศาสตร์ยาวนานและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวบ้านในพื้นที่และใกล้เคียง ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อมสร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยกรุงศรีอยุธยา เพื่อเป็นศาลประจำเมือง โดยมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองและปกป้องรักษาเมืองนนทบุรีให้ปลอดภัยจากภัยพิบัติและศัตรูที่อาจจะมีมากล้ำกราย เป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวบ้านและผู้ที่ผ่านมา ซึ่งภายในมีเทพยดาที่ได้อัญเชิญมา ณ ศาลแห่งนี้มี 5 องค์ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวนนทบุรี เป็นสถานที่ที่ผู้คนมักจะมาขอพรและบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยเฉพาะในเรื่องของความมั่นคงในชีวิต สุขภาพ และการดำเนินชีวิตอย่างราบรื่น นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านจัดงานประเพณีและกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ ซึ่งผสมผสานทั้งวัฒนธรรมไทย จีน และศาสนาพราหมณ์ฮินดู ศาลเจ้าพ่อหลัก

เมืองเดิมปากคลองอ้อมไม่ได้มีเพียงความสำคัญในด้านศาสนาและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงการตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาเมืองนนทบุรีในช่วงหลายศตวรรษที่ผ่านมา ทำให้ศาลเจ้าแห่งนี้ยังคงเป็นที่เคารพบูชาของผู้คนในทุกยุคทุกสมัย

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม ผู้วิจัยพบว่า ผู้ที่มากกราบไหว้ศาลหลักเมืองมีความเชื่อที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์หรือความต้องการความสำเร็จในเรื่องใด ก็มักจะมากกราบไหว้และขอพรให้บังเกิดกับตนเอง ผู้วิจัยเห็นว่าความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อมสะท้อนถึงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนและผู้ที่ศรัทธาทั่วไปอย่างเป็นรูปธรรมทั้งสิ้น 7 ความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการขอโชคลาภ ความเชื่อเกี่ยวกับการขอบุตร ความเชื่อเกี่ยวกับการงาน ความเชื่อเกี่ยวกับการศึกษา ความเชื่อเกี่ยวกับความปลอดภัยและความเชื่อเกี่ยวกับความรัก ผู้วิจัยเห็นว่าความเชื่อเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความต้องการของมนุษย์ในยุคที่สังคมเกิดความไม่แน่นอนทั้งในด้านของเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง นำไปสู่ความไม่มั่นคงทางจิตใจของมนุษย์

จากความเชื่อในชุมชนศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อมที่กล่าวไปข้างต้น แสดงให้เห็นการรับรู้เกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมในฐานะ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ที่บันดาลความต้องการทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้แก่คนในชุมชนเช่นเดียวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นในชุมชน ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนถึงการดำรงอยู่ของเรื่องราวที่ไม่ใช่เพียงแค่การเล่าความศักดิ์สิทธิ์อย่างที่เคยเห็นกันทั่วไป หากแต่เป็นการเล่าความศักดิ์สิทธิ์ผ่านความเชื่ออันเกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่าง ๆ ทำให้เจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อมมีความ “ศักดิ์สิทธิ์” ในชุมชน ทั้งยังมีการประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อความศักดิ์สิทธิ์นั้น พบว่า มีทั้งประเพณีที่สร้างใหม่อันมีรากของความเชื่อเดิมและประเพณีที่สืบทอดกันมาในชุมชนในลักษณะของ “การสร้างสรรค์ประเพณี” ได้แก่ พิธีกรรมในเทศกาลตรุษจีน พิธีกรรมในเทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลกินเจ และประเพณีงานสมโภช ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง โดยในพิธีกรรมผู้วิจัยตีความสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องสังเวทและเครื่องบวงสรวง เนื่องจากในศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ปากคลองอ้อมประกอบด้วยหลากหลายคติความเชื่อ จึงทำให้มีการสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ แทนคติความเชื่อเหล่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นสิ่งแทนความหมายซึ่งต้องการสื่อสารออกไป ยิ่งไปกว่านั้น ผู้วิจัยพบว่าความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อมมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมเป็นอย่างมาก ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองถือเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของผู้ศรัทธา ช่วยสร้างกำลังใจให้แก่คนที่อยู่ภายใต้ความกดดันในเรื่องต่าง ๆ ทำให้คนในสังคมได้มารวมตัวกันบูชาเทพเจ้าและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มีโอกาสได้พบกัน พูดคุยกัน เป็นศูนย์รวมใจสร้างความสามัคคีความสัมพันธ์อันดีต่อสังคม

นอกจากนี้ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สร้างอาชีพใหม่ให้แก่ชุมชน อีกทั้งยังเป็นศาสนาสถานที่มีการผสมผสานวัฒนธรรมความเชื่อไทย-จีนและยังคงมีการเผยแพร่ต่อการอยู่ในสังคมไทย ทำให้วัฒนธรรมไทยจีนมีความเจริญรุ่งเรืองอีกด้วย

การอภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า ปัจจุบันมีความเชื่อหลายประการในศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อม ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการขอโชคลาภ ความเชื่อเกี่ยวกับการขอ

บุตร ความเชื่อเกี่ยวกับการงาน ความเชื่อเกี่ยวกับการศึกษา ความเชื่อเกี่ยวกับความปลอดภัยและความเชื่อเกี่ยวกับความรัก ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ถือเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจสำหรับผู้ศรัทธา ช่วยขจัดความทุกข์ ทำให้จิตใจสงบ อีกทั้งยังช่วยให้มีกำลังใจในการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น และมีความสำเร็จในการงานด้วย ผู้ที่มีความศรัทธาต่อเจ้าพ่อศาลหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อมนั้นยังได้เข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ของศาลเจ้าโดยศาลเจ้ามีการจัดพิธีกรรมในรอบปี ได้แก่ พิธีกรรมในเทศกาลตรุษจีน พิธีกรรมในเทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลกินเจ และประเพณีงานสมโภชศาลเจ้าพ่อหลักเมืองจากพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ให้เห็นถึงวัฒนธรรมความเชื่อและประเพณีคนไทยเชื้อสายจีนที่มีความเข้มแข็ง และได้สืบทอดความเชื่อจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันมีเกิดการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อและพิธีกรรมบ้าง ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจ และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความเชื่อและพิธีกรรมจะเปลี่ยนแปลง แต่ชาวบ้านในชุมชนบริเวณโดยรอบศาลเจ้าก็ยังคงมีการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ให้คงอยู่ในปัจจุบัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Anantasarn, S.& Bunpanyaroj, S. (2017: 23) กล่าวไว้ว่า ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติเกิดจากความกลัวของมนุษย์ มนุษย์จึงแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาปกป้องคุ้มครองเพื่อพ้นจากภัยอันตรายและบันดาลชีวิตอย่างมีความสุข มนุษย์จึงมีความสัมพันธ์อย่างสนิทกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ และยังพยายามใช้อำนาจเหนือธรรมชาตินี้โดยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวัง ปัจจุบันศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิมปากคลองอ้อมไม่เพียงแต่เป็นศาลเจ้าคนจีนเท่านั้น ทั้งยังเป็นศาลเจ้าของคนไทยด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของ Arunphak, K. 2010: 16-17) สาเหตุของการสร้างศาลเจ้ามี 6 ประการ ได้แก่ 1) สร้างเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ เมื่อก่อนชาวจีนเดินทางไปต่างประเทศด้วยความยากลำบาก จึงอัญเชิญรูปเคารพของเทพเจ้าที่ตนกราบไหว้เดินทางด้วยกัน เพื่อป้องกันอันตรายต่าง ๆ จึงมีการสร้างศาลเจ้าบุชารูปเคารพของเทพเจ้าด้วยความศรัทธาหลังจากเดินทางถึงจุดมุ่งหมายของปลายทาง 2) สร้างตามความเชื่อและประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ 3) สร้างเพื่อเป็นศาลเจ้าประจำตระกูลซึ่งเพื่อกราบไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว 4) สร้างตามความนิยม เช่น นิยมสร้างศาลเจ้าประจำตลาด 5) สร้างเพื่อการแก้บน บางคนเคยบนบานขอพรจากเทพเจ้า หากสมปรารถนาแล้วจะสร้างศาลเจ้าถวายบูชาเทพเจ้า 6) สร้างด้วยความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์

REFERENCES

- Achirach Chaiyapodpanich. (2018). **Chinese Shrines in Bangkok**. Bangkok: Matichon.
- Anantasarn, S.& Bunpanyaroj, S. (2017). **Belief Systems and Folk Religions**. (2nd Edition). Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.
- Anuman Rajadhon. (1989). **Collection of Customs and Traditions**. Bangkok: Kurusapa Publishing Organization.
- Arunphak, K. (2010). **Shrines: Chinese Shrines in Bangkok**. Bangkok: Museum Press.
- Boontam, D. (2014). **A Trip Around the Oam River, Nonthaburi Province**. Retrieved June 18, 2024, from <http://www.thaistudies.chula.ac.th/2018/09/29/ชวนเที่ยวแม่น้ำอ้อม-จัง/>
- Geertz, C. (2000). **Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics**. Princeton: Princeton University Press.
- Kaewthep, K. (2017). **Tools for Community Culture Work and Ritual Media Studies**. 2nd Edition. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.
- Nilsanguandecha, J. (January-June 2018). **Chinese Shrines: Places of Faith in Thai Society**. In *Journal of Language and Culture*, Issue 1, pp. 45-70.
- Phunwong, T. (2013). **History of Phuket City**. Bangkok: Odeon Store.
- Plengprachaya, W. (2017). **Ancient Beliefs: Wisdom for Mindful Living**. Bangkok: Europa Press.
- Rabibhadana, A. (2008). **Culture as Meaning: The Theory and Methods of Clifford Geertz**. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization).
- Runra, P. (2014). **Suat Noppakhro ritual: Dynamism of an invented tradition in present thai society**. Doctor of Philosophy Thesis, Thai Language, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Sakulsueb, P. (2022). **"water" in the regime of Thai traditions and rituals**. Doctor of Philosophy Thesis, Folklore, Naresuan University, Phitsanulok,
- Sakunasin, L. (2013). **Beliefs and Traditions: Birth, Marriage, Death**. Bangkok: Proud Press.
- Sujjaya, S. (Editor). (2006). **Rituals, Legends, Folktales, and Songs: The Role of Folklore in Thai Society**. (2nd Edition). Bangkok: Academic Publishing Project, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Suthamdee, A. (2015). **Folkloristics**. Bangkok: Bansomdejchaopraya Rajabhat University.
- Suwannamalee, Jantana. (1986). **Malai**. Bangkok: Odeon Store.
- Wiratchaniphawan, N. (1989). **Spirit Medium: Its Role in Contemporary Society, A Case Study in Mueang District, Chachoengsao Province**. Master's thesis in Arts, Silpakorn University.